

11. *Маклюэн М.* Понимание медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. М. Жуковский: КАНОН-Пресс-Ц, Кучково Поле, 2003. – 462 с.
12. *Михайлова Е. Г.* Интеллектуальная элита в матрице современных цивилизационных изменений: Монография / Народная украинская академия. – Х. : Изд-во НУА, 2007. – 576 с.
13. *Носов Н. А.* Виртуальная реальность // Вопросы философии. – 1999. – № 10. – С. 152-164.
14. *Щедровицкий П. Г.* Изменение мышления на рубеже XXI столетия: социокультурные вызовы // Вопросы философии. – 2007. – № 1. – С. 36-54.

Машталер А. А. Образовательное пространство в вызовах «онаученного» социума: контекст «информационализма».

В статье рассматривается проблема «образовательного пространства» в контексте вызовов информационного общества. Пространственность – наследие глобализации, формирующей единый мир с тотальной логикой проникновения во все аспекты жизни, которые обуславливают актуализацию инновационных методов в образовании.

Ключевые слова: образовательное пространство, информационное общество, виртуализация, глобализация, инновация.

Mashtaler A. A. Educational space in «scientific» society challenges: context of «informationalism».

This article explores the problem of «educational space» in the context of the challenges of the information society. Spatiality is a consequence of globalization, which creates a unique world with a total logic of entering in all aspects of life, what actualizes innovative methods in education.

Keywords: educational space, informational society, virtualization, globalization, innovation.

Терещенко Т. П.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз взаємодії синергетичних принципів в освіті, яка може та має сприяти зняттю динамічного напруження процесів глобалізації. Розкрито основні потенційні загрози традиційним академічним цінностям із боку тенденцій глобалізації. Охарактеризовано національну

освіту, яка за нових соціально-економічних умов отримала високий статус, оскільки може сприяти переходу до інформаційного суспільства та формуванню пріоритетів розвитку держави.

Ключові слова: глобальні цінності, глобалізаційні процеси, синергетичний процес, освітня сфера, ціннісний розкол, світоглядні та ціннісні орієнтації.

Сьогодні, коли українська спільнота перетнула межу третього тисячоліття в період глобалізації, як ніколи актуально постало питання її подальшої долі, розвитку її майбутнього.

Визначальними чинниками розв'язання проблеми розвитку Української держави, на наш погляд, є культура, наука й освіта та застосування новітніх технологій. Адже від рівня інтелектуалізації і гуманізації виховання багато в чому залежатиме майбутнє України, зокрема культурологічної парадигми підготовки молоді, як суб'єкта громадського життя, до вступу в майбутню дорослу діяльність.

Сучасна філософія освіти як поле вибору цінностей про надчуттєві принципи буття поступово змінює свої орієнтації. Загальна вісь цих змін проходить лінією гуманізму та демократії. Утверджується нове політичне мислення. Посилюється інтегрованість народів, їхня взаємодія, особливо на європейському континенті. Серед світових процесів, що зумовлюють спектр ціннісних орієнтацій людей, домінуючими є глобалізація, інформаційна революція, міграційні процеси тощо. Глобалізація впливає і відображається в усіх без винятку сферах суспільного життя. І в усіх цих сферах вона має ціннісний вимір [1]. Ситуація ускладнюється ще й тим, що осмислення проблеми цінностей як універсальної категорії, що дозволяє виправдати і зрозуміти, наповнити новими смислами життя людини на вітчизняному науковому просторі розпочалося лише в 60-х роках ХХ століття, і вже так швидко доводиться її переосмислювати в контексті глобальних соціальних змін.

Необхідно враховувати, що нині посилюється не лише взаємна відкритість групових систем цінностей, а й відкритість системи цінностей окремої особистості до надходження нової інформації, нових ідей і рішень. Усе це вказує на актуалізацію вивчення ціннісного виміру процесів глобалізації у соціокультурній і культурно-освітній площині, адже якщо сама можливість існування глобального світу і глобальної культури детермінується компромісним співвідношенням різних систем цінностей, а також цінностей традиційних та інноваційних, тоді майбутнє націй і глобалізованих спільнот значною мірою може визначатися спрямованим характером освіти.

Над вирішенням цих проблем працювали і працюють багато українських вчених: В. Андрущенко, В. Ананьїн, Б. Гершунський, В. Євтух, І. Іванюк, О. Картунов, М. Михальченко, Б. Попов, В. Панібудьласка, Ю. Римаренко, Н. Ткачова, Л. Шкляр, А. Ярошенко та інші.

Тому мета статті – розгляд впливу глобалізаційних процесів, інновацій на розвиток національної системи освіти та глобальної наукової культури, що ґрунтується на універсальному прагненні до пошуку істини.

Загалом тісний взаємозв'язок цінностей і процесу формування ціннісних орієнтацій із освітніми практиками є однією з найважливіших характеристик загальнолюдської культури. Можна навіть говорити про взаємозумовленість освіти та цінностей (насамперед духовних) і про те, що в макросоціальному плані їх взаємозв'язок і реальна взаємодія є вирішальним фактором повноцінного самовідтворення соціуму. Освіта є найважливішим інституційним каналом відтворення духовних цінностей, тому явні і приховані цільові установки освітньої системи визначають ступінь розповсюдження духовних цінностей у соціумі, чим впливають на його ціннісну інтегрованість і культурну гомогенність [2]. Тому взаємозв'язок цінностей сучасного суспільства з освітою як специфічною сферою культурної життєдіяльності неминучий, і водночас є необхідною передумовою для розгортання духовності суспільства. Без останньої ж, у свою чергу, неможливою здається відповідність викликам глобалізаційної епохи.

Відображення глобалізаційних процесів у національних системах освіти має як позитивне, так і негативне забарвлення. Прикладом позитивного впливу глобалізаційних інновацій на освітні процеси є розвиток глобальної наукової культури, що ґрунтується на універсальному прагненні до пошуку істини. Іншим прикладом є збільшення відкритості наукових та освітніх просторів національних держав, що сприяє обміну ідеями.

Також важливим позитивним впливом цінностей процесів глобалізації на український культурний та освітній простір є поширення фундаментальних для західної культури цінностей громадянського суспільства: парламентаризму, пріоритету прав людини, права всіх етнічних груп і національних меншин у складі поліетнічної нації, свободу пересування та інші громадянські свободи, обмеження ролі держави в суспільстві тощо.

Однак необхідно виокремити і негативні аспекти впливу процесів глобалізації на національну систему освіти. Причому лише деякі

негативні наслідки мають окремі ринкові аспекти глобалізації. Здебільшого ж негативні тенденції, що виділяють у культурному й освітньому просторах окремої нації під впливом глобалізаційних процесів, мають аксіологічний характер – розкол, що є фактором змін у цій сфері.

Так, услід за П. Скоттом [3], можна розрізнити три основні потенційні загрози традиційним академічним цінностям з боку тенденцій глобалізації.

Перша потенційна загроза розколу цивілізаційних цінностей є певним зсувом у розумінні вищої освіти та науки і формування нової концепції їх розуміння як елементів більш широкої «індустрії знань» із використанням знання як одного з ключових економічних ресурсів.

Друга загроза – поглиблення професіоналізації освіти, за якої темпи індивідуального повернення вкладень вважаються важливішими за суспільну користь. Унаслідок зсуву в бік професіоналізації традиційні академічні цінності опиняються під загрозою, адже цінність університетської освіти оцінюється тепер за її зовнішніми якостями, зокрема за отримуваними випускниками можливостями працевлаштування чи за розміром заробітку.

Третя загроза ціннісного розколу – розвиток нових дослідницьких парадигм, що передбачають комерціалізацію продукції досліджень і відхід від теоретичних і безкорисливих неприкладних досліджень. Унаслідок цього виникає низка складних проблем, пов'язаних із правами на інтелектуальну власність. Ця тенденція супроводжується виникненням нових форм викладання, що також несуть певну загрозу традиційним цінностям. Нові парадигми викладання містять такі три елементи:

- перехід від викладання до навчання, внаслідок чого викладачі стають не більше ніж засобами підтримки студентів;
- студенти дедалі більше відіграють роль «споживачів»;
- використання інформаційних технологій і систем у викладанні збільшує можливість дистанційної освіти, внаслідок чого змінюється природа викладання з втратою особистісної ініціації спеціаліста та його залучення до дисциплінарної культури.

Унаслідок цього університетська освіта значною мірою втрачає інтелектуальний характер. Однак незважаючи на складність і багатовимірність усіх трьох описаних загроз ціннісних розколів, усіх їх можна уникнути за дотримання принципу розумного компромісу.

Освіта є могутнім фактором розвитку духовної культури української політичної нації, вона ж може стати дієвим механізмом формування та поширення глобальних цінностей, а також сприяти

пошуку компромісів між традиційними національними цінностями та цінностями глобальної культури. У цьому зв'язку концептуальні засади та державні пріоритети розвитку освіти України, відображені у відповідних документах, відображають дві стратегічні мети: забезпечення високої якості освіти і входження в європейський і світовий освітній простір.

Із урахуванням цього ключовими стратегічними пріоритетами розвитку української системи освіти в умовах ціннісного розколу є такі:

- побудова національної системи освіти на засадах формування освіченої творчої особистості та забезпечення пріоритетного розвитку людини;

- функціонування та реформування вітчизняної освітньої системи на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності загальнолюдських і гуманістичних духовних цінностей;

- забезпечення достатньої ціннісної і знаннєвої відкритості вітчизняної системи освіти для систем освіти інших країн і з одночасним досягненням високого якісного рівня прогресивних національних систем освіти.

Основними шляхами реформування системи освіти при цьому є:

- створення в соціумі атмосфери загальнодержавного сприяння розвитку освіти;

- забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, упровадження передових технологій, наукових і навчально-методичних досягнень;

- подолання девальвації загальнолюдських і гуманістичних цінностей, а також відриву від етнонаціональних джерел;

- відхід від основ авторитарної педагогіки, підготовка нової генерації педагогічних кадрів (із розвитком у них демократично орієнтованої світоглядної культури);

- інтеграція освіти та науки, активне залучення до навчального процесу наукового потенціалу освітніх закладів, мотивація студентів до участі в наукових дослідженнях і розробках;

- реорганізація існуючих закладів із урахуванням зазначених вище пріоритетів, створення закладів освіти «нового покоління», радикальна конструкція управління сферою освіти [5, 23].

Саме освіта здатна ініціювати вибудовування «культурної матриці глобалізації» і сприяти підкоренню її нормам відносної стійкості, смислу та загальнолюдських цінностей, нормам людяності та гуманізму в умовах розколу цивілізацій. Зрештою, сучасна система

освіти поєднує в собі три зовсім різні ціннісні виміри – вимір культури, політики та ринку. Тому, з одного боку, сучасна освіта максимально збагачена в ціннісному відношенні, що надає їй більше можливостей для підтримки глобалізаційних процесів; з іншого ж боку, вона сама перенасичена внутрішніми аксіологічними суперечностями.

Особливо значущу позитивну роль у підвищенні якості освіти й управління навчальними закладами можуть відіграти, зокрема, такі заходи в контексті процесів глобалізації:

- посилення демократизації управління закладами освіти, насамперед за посередництвом поширення децентралізації;
- сприяння розвитку творчості й ініціативи педагогічних колективів, їх участі у процесах управління окремими сферами діяльності навчальних закладів;
- підготовка компетентних управлінців закладами освіти й установ сфери освіти загалом;
- створення та розвиток відкритих університетів;
- активізація політичної і громадянської освіти в навчальних закладах;
- забезпечення раціонального поєднання діяльності центральних, регіональних і місцевих органів управління освітою із застосуванням принципу подвійного підпорядкування;
- апробація інноваційних моделей управління галуззю освіти.

Усі ці заходи певною мірою вже реалізовані та засвідчують свою ефективність, чим наголошується актуальна потреба в їх продовженні та посиленні відповідних тенденцій. При цьому позитивні результати можна побачити як у справі утвердження властивих глобальній культурі гуманістичних цінностей і спрямованості освіти на вільний розвиток і самореалізацію особистості, так і у справі демократизації освітньої діяльності.

Окрім того, дедалі продуктивніше реалізуються кроки з «болонізації» і входження в європейський освітній простір, що є фактичним вираженням активного прийняття глобальних цінностей освіти та форм освітнього процесу. Приєднавшись до Болонських домовленостей на саміті в м. Берген (Норвегія) у 2005 р., Україна висловила солідарність у поширенні таких ключових цінностей глобального освітнього простору, як інтеграція і взаємозрозумілість, необхідність розвитку тісного взаємозв'язку освіти з наукою, автономії закладів освіти, академічні свободи, рівні можливості та демократичні принципи – цінностей, орієнтовані на полегшення мобільності

випускників і викладачів, наукових працівників тощо, активізації працевлаштування та посилення привабливості та конкурентоспроможності європейської освіти.

Причому реалізація аксіологічного підходу до навчання та виховання означає не просто «озброїти молодих людей знаннями, ціннісними вміннями ключових компетенцій життєдіяльності в умовах розколу цивілізаційних, сформувати в них персональні системи цінностей», а й навчити їх розвивати власне ціннісне поле, створюючи тим самим підстави для збагачення змісту та форм індивідуальної та суспільної життєдіяльності. На сучасному етапі комплексний аксіологічний вимір освіти педагогічного процесу в цілому, має містити таку ієрархічну структуру: особистісні цінності, родинні цінності, етнонаціональні цінності, цінності глобальної культури, фундаментальні загальнолюдські цінності.

У цьому сенсі, на наш погляд, особливо важливим в умовах ціннісного розколу є погляд Б. Тершунського, який вважає основною соціальною функцією освіти – функцію виробітку і трансляції єдиних культурних уявлень, що стають основою соціокультурної інтеграції [8, 106]. У такий спосіб за нормального виконання освітою цієї функції в суспільстві відтворюється єдина специфічна ціннісно-культурна конструкція. Порушення або скорочення виконання цієї функції, навпаки, спричинює розриви та деформації соціальної єдності. Але для нормального функціонування освітньої системи в цій якості необхідне забезпечення в її змісті єдності знань і духовних цінностей.

Отже, загалом ціннісний вимір глобалізаційних тенденцій сучасності безперечно відображається у вітчизняній системі освіти і вносить певний розкол. Однак це засвідчує і значущу суперечність. Це суперечність між потребою у збільшенні відкритості української освітньої системи (що могла б легко бути задоволена за глобалізації), з одного боку, та цілями ціннісного самозбереження нації – з іншого. Адже внаслідок повної невираженої інтеграції української системи освіти в європейську та загальносвітову можуть виявитися істотно обмеженими реальні можливості відтворення специфічно українського світу. Окреслена суперечність може вирішуватися за умови, що всі модернізаційні процеси в освіті провадитимуться в рамках вектора загальнолюдських цінностей. Тому ми вважаємо, що продовження реформ напрямі «болонізації» вітчизняної освітньої сфери має здійснюватися на основі врахування національно-культурної специфіки України, а також традиційних для етносів, що формують українську націю, цінностей освіти та виховання. Компромісне узгодження загальнолюдських цінностей із специфічно українськими

має бути орієнтиром, на який скеровуватимуться глобалізаційні реформи в освітній сфері в умовах ціннісного розколу.

Очевидно, що реалізація на теренах України принципів Болонських декларацій є шляхом прийняття українською системою освіти міжнародних вимог. Щоправда, важко заперечити, що для прийняття певної системи міжнародних освітніх вимог необхідно перебороти певне упередження, адже в цьому разі природно виникає побоювання щодо нав'язування зовнішніх вимог до національної системи освіти. Однак, як справедливо зазначає А. Ярошенко [10], високий стандарт захисту прав людини, відповідних політико-правових, соціально-економічних та екологічних цінностей давно став одним із провідних ідейних факторів розвитку міжнародних відносин, і цей гуманістичний принцип поступово закріплюється в неофіційній системі міжнародних вимог і в національних правових системах. У різних світових регіонах і цивілізаціях можуть бути різні уявлення про співвідношення значущості різних показників прав і свобод людини, але, незважаючи на цю неоднозначність, сфера перетину визнаних у різних країнах цінностей досить велика, що дає підстави говорити про сучасні загальнозначущі цінності глобального, загальнолюдського характеру.

Сучасні глобалізаційні тенденції нерозривно пов'язані з процесами становлення інформаційної цивілізації, що також зумовлює певну динаміку в ціннісному просторі освіти. Тому необхідно підкреслити, що нові аксіологічні тенденції, які чітко прослідковуються у сфері сучасної освіти, неминуче впливають і на професійну діяльність викладачів, зумовлюючи, зокрема, трансформацію їх професійних функцій. Так, як зауважує у своєму дослідженні І. Гушлевська [11, 145], на початку XXI ст. у США та Канаді вчителі починають відігравати нові ролі: носіїв сучасних суспільних змін у школі, громаді, суспільстві; менеджерів-організаторів освітнього процесу; дослідників власної навчальної діяльності та діяльності своїх колег, технологічно компетентних комунікаторів й автономних професіоналів.

Загалом освіта в будь-якому суспільстві розвивається під впливом широкого кола чинників: відповідних історичного, політичного, економічного та соціального контекстів, особливостей культурно-етнічних і культурно-національних традицій, суспільних переконань і поглядів щодо педагогічних працівників, їх статусу, ролі, компетентності і професійних функцій тощо, а також під впливом сучасних міжнародних тенденцій – глобалізації, фундаменталізації, інформатизації, інтеграції, гуманізації, гуманітаризації тощо. Певними

орієнтирами, духовними векторами цієї еволюції є традиційні та нові цінності суспільства кожної окремої країни, що утверджуються на шляху до європейської і світової інтеграції.

Слід зазначити, що динаміка і трансформація цінностей за умов глобалізації спричинює певні зміни і функцій закладів освіти. Адже традиційна функція освітніх закладів із виробництва, розвитку та розповсюдження культурних зразків поступово (сподіваємося, тимчасово) відходить на задній план і головними стають питання адаптації до сучасних соціально-економічних і політичних змін, питання співробітництва закладів із державою, з одного боку, та з глобалізованим світом, – із іншого. Можливість виконання сучасними закладами освіти традиційної функції ускладнюється ще й тим, що освітня галузь в Україні переживає етап подвійної адаптації не лише до загальносвітових тенденцій глобалізації, а й до внутрішньої системної трансформації посттоталітарного соціуму.

Отже, освіта як специфічний соціальний інститут покликана виконувати роль інновативного важеля, що має «рухати» суспільство вперед, ініціюючи переходи на нові етапи розвитку. Причому основним інструментом, за допомогою якого виконується ця функція освітньої сфери, є не просто передана під час навчання інформація, а цінності. Тому за посередництвом міжгенераційної передачі цінностей, що поступово оновлюють, освіта є джерелом інновацій і соціальних змін. Однак нині, коли в розгортанні соціальних процесів домінують глобалізаційні тенденції, цю інновативність доцільно обмежити або доповнити освітніми механізмами збереження традиційних цінностей. Зараз освіта має забезпечити не лише впровадження західних цінностей і розвиток глобальної культури, а й збереження автентичних цінностей кожної нації й етносу, регіону, України. Критерієм гармонізації цих суперечливих тенденцій, вочевидь, можуть бути національні і загальнолюдські цінності; впровадженням, реалізацією цієї гармонії повинна стати освіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сбруєва А. А.* Освіта в умовах глобалізації // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 22-25.
2. *Скотт П.* Академические ценности и организация академической деятельности в эпоху глобализации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://logosbook.ru/hee/art004.html>. – Заголовок с экрана.
3. *Скотт П.* Глобализация и университет // *Almamater*. – М. – 2000. – № 4. – С. 3-8.

4. Баркова Э. В. Культурная матрица глобализации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/D43Barkova.htm>. – Заголовок с экрана.
5. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спеціальність 13.00.01. – Луганськ, 2007. – 44 с.
6. Герцунский Б. С. Менталитет и образование. – М.: ВЕЧЕ, 1995. – 145 с.
7. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Горлівка, 2006. – 195 с.
8. Гушлевська І. В. Трансформація професійних функцій вчителя в умовах інформаційного суспільства (на матеріалах США і Канади): дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2006. – 245 с.

Терещенко Т. П. Аксиологическое измерение процессов глобализации в социокультурной и культурно-образовательной сферах Украины.

В статье проведен анализ взаимодействия синергетических принципов в образовании, который может и должен способствовать снятию динамического напряжения процессов глобализации. Раскрыты основные потенциальные угрозы традиционным академическим ценностям со стороны тенденций глобализации. Дана характеристика национальному образованию, которое при новых социально-экономических условиях получило высокий статус, поскольку может способствовать переходу к информационному обществу и формированию приоритетов развития государства.

Ключевые слова: Глобальные ценности, глобализационные процессы, синергетический процесс, образовательная сфера, ценностный раскол, мировоззренческие и ценностные ориентации.

Tereschenko T. P. An innovative approach to the value worldview orientation forming by educational facilities under the split society circumstances.

The article deals with the analysis of synergetic effect interaction of innovative approaches in education sphere under the split society circumstances. Contents of educational process components, the necessity of priority forming of worldview and value guidelines subject to changes in society are given. The innovative processes in education, its components, use of innovative teaching methods in higher education are defined.

Keywords: value, innovative approach, synergetic effect, education sphere, value split, worldview and value orientation.

Малишева А. О.

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано потребу та основні напрями демократизації сучасної освіти; підкреслено, що основна тенденція останніх років полягає саме в послідовній деідеологізації змісту і гуманізації цілей освіти. На перший план замість завдання підготовки спеціалістів відповідно до вимог освіти висувається завдання задоволення духовних потреб молоді у освітніх послугах високої якості.

Ключові слова: людина, освіта, культура, демократія, виховання, творчість.

Глобальні зміни в політичному, економічному, технологічному розвитку світової цивілізації перетворили освіту на стратегічний чинник прогресу суспільства, його науково-технічного, соціокультурного і духовного потенціалу, що безпосередньо пов'язаний з рівнем соціокультурної сфери, демократичними перетвореннями в суспільстві і свідомості людей. Як канал трансляції культурних цінностей освіта формує людину в конкретному суспільстві відповідно до потреб певного суспільства, що усвідомлює мету її розвитку і ситуацію її реалізації [2, 10].

Основними тенденціями розвитку сучасної освіти в Україні сьогодні є тенденції демократизації, деідеологізації, децентралізації та деконцентрації в освітній галузі, зумовлені розвитком ринкових відносин, плюралістичністю засад життєдіяльності, забезпеченням прав громадян стосовно вибору змісту, рівня освіти, її доступності та якості.

Питанням осмислення демократизаційних процесів у сфері освіти присвячені роботи Л. Губерського, О. Вишневецького, В. Розіна, В. Скотного, Е. Турчанінова та багатьох інших. Щодо наукового осмислення реформ вищої освіти корисними є праці В. Андрущенка, О. Навроцького, Т. Троїцької. Інтеграцію в європейський освітній простір, впровадження в систему вищої освіти в Україні Болонського процесу розглянуто у працях В. Андрущенка, В. Беха, Я. Болюбаша, В. Воронкової, М. Згуровського, В. Кременя, Є. Рябенка, М. Степка та багатьох інших вітчизняних дослідників.

Мета статті – розкрити філософський зміст демократизації освіти як соціальної проблеми.